הלכה · משנה תורה · מפרשים · נחל איתן · ספר מדע

נחל איתן על משנה תורה, הלכות תשובה

רבי אברהם משכיל לאיתן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחל איתן על משנה תורה, הלכות תשובה

רבי אברהם משכיל לאיתן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחל-איתן-על-משנה-תורה-הלכות-תשובה/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 4
פרק ב 6
הלכה ב 6
פרק ג 7
הלכה ו 7
פרק ד 8
הלכה א 8
פרק ז 8
הלכה ד 8

פרק א

הלכה א

וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אע"פ ששילם לו מה שחייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם. וכתב הכ"מ דצ"ע היכא מייתי לה. וכבר מפורש כן בספרי פרשת נשא והביאה רבינו עצמו בס' המצות סי' ע"ג וכן הובאה בס' החינוך:

הלכה ב

שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה וכו' שעשה תשובה אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות ומה הן וכו' שאר מצות לא תעשה ומצוות עשה שאין בהן כרת. והקשה הכ"מ דבגמרא פ"ק דשבועות משמע דלרבנן דרבי אפילו עבר על עשה אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר והניח בצ"ע. וכן תמה הלח"מ דבגמרא קאמר האי עשה דקתני במתניתין דשעיר מכפר היכי דמי אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעביד תשובה אפי' כל יומא נמי מכפר. ומוקי מתני' בעומד במרדו ורבי היא דסבר דיוה"כמכפר בלא תשובה. משמע דלרבנן דקיי"ל כוותייהו עשה נמי בעי תשובה. ועיי"ש מ"ש לפרש בדברי המקשה דלאו משום עשה בלחוד הוא דקאמר דבלא תשובה הוי זבח רשעים אלא משום כל הנך דאיירי במתני' בחמורות דכריתות עיי"ש. ואי בלא תשובה איירו הוו זבח רשעים. וכ"כ בספר מעשה רוקח. והנה מלבד שדחוק לפרש כן אלא דאכתי תקשי מדקאמר רבא ג"כ כהאי לישנא בזבחים (דף ז') גבי עולה דבאה על ביטול עשה דדורון היא. דהיכי דמי שתבוא על חטא דעשה לכפר דאי לא עביד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעבד תשובה תניא דמוחלין ומייתי דתניא דר' שמעון נמי אמר דעולה דורון היא. הרי מבואר דהוי זבח רשעים אף משום עבירות עשה בלחוד. ושם אי אפשר כלל לתרץ כמ"ש הלח"מ אסוגיא דשבועות. ומצאתי בס' אגודות אזוב וקדמו בעל משנת חכמים ונדחק בזה והניח בצ"ע.

ונראה ליישב דעת רבינו דאזיל לשיטתיה שכתב בפ"ג מהלכות מעשה הקרבנות. ישראל שמחלל שבת בפרהסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל. היה אדוק לאיזה עבירה והוא מפורסם ורגיל לעשותה בין לתיאבון ובין להכעיס אין מקבלין ממנו קרבן לאותה עבירה. והמשנה למלך בפ"ג דהלכות שגגות דקדק מזה דס"ל לרבינו דדוקא גבי מחלל שבת הוא דהוי זבח רשעים ואין מקבלין הימנו קרבן אע"פ שאינו רגיל בכך. אבל בשאר עבירות לא הוי זבח רשעים רק כשמורגל בה והוא מפורסם לעשותה ולכך מקבלין ממנו

קרבן אם אינו רגיל בה ועיי"ש שהאריך בזה. אמנם לא ביאר מהיכן יצא זה לרבינו לומר כן. ויותר קשה דלכאורה לא משמע כן מהסוגיות דשבועות וזבחים הנזכר דאי בחד זימנא לא הוי זבח רשעים מאי קאמר האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה. דלוקמא דאיירי בשלא הורגל לעבור על עשה.

אך נראה שיצא לו כן לרבינו מדתניא ביומא (דף ל"ו) דמתודה על עולה עון עשה ולא תעשה שניתק לעשה והעתיקה בהלכות מעשה הקרבנות. והוקשה לרבינו מאי דקשיא ליה לבעל פר"ח בספרו מים חיים על הברייתא דיומא דאי כבר עשה תשובה אמאי מתודה על העולה עון עשה הא כבר נתכפר בתשובה ואי עושה עכשיו תשובה מאי צריך לעולה ומהאי טעמא אמר רבא בזבחים דעולה דורון הוא. ובסוף ספרו נדחק לומר דברייתא זו סברה דאין תשובה מכפרת אפי' על עשה גרידא ופליגא אברייתא דזבחים. ואין דוחק גדול מזה דא"כ פליגא נמי אמתניתין דשלהי יומא (דף פ"ו) דתנן דתשובה מכפרת על עשה. ועוד דבגמ' שם (דף פ"ז) מסיק דתנאי פליגי אי תשובה מכפרת גם על לא תעשה גמורה. ומשמע דאילו על עשה גרידא או על לא תעשה שניתק לעשה אליבא דכו"ע מכפרת ואיך נימא דברייתא דשם (דף ל"ו) פליגא אכולהו. ועוד דלפי דבריבעל הפר"ח תקשי אהדדי דברי התנא ר' ישמעאל דבסוף יומא ס"ל דתשובה מכפרת על עשה ואיהו גופיה אמר במדרש ילמדנו פרשת לך לך דעולה באה על מצות עשה. והשתא אי דברי רבא בזבחים הוויין יסוד מונח תקשי על ר' ישמעאל קושיית רבא שם דהיכי דמי אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעביד תשובה הא סבר דמוחלין לו. ולא שייך תירוץ בעל פר"ח אברייתא הנזכר.

אך לפי דברי רבינו דהלכות מעשה הקרבנות שזכרתי אתי שפיר דאיירי ברייתא ומילתא דרבי ישמעאל בשלא עשה תשובה בשעה שהפריש העולה והקדישה. ואפ"ה לא הוי זבח רשעים כשלא הורגל לעבור ובכה"ג קאמר דמביא עולה ומתודה עליה אותו עון דעשה. והא לא קשיא דליפטר מהעולה בהך תשובה שעושה עכשיו כשמתודה עליה די"ל דשאני כשהמתין ומנע מלשוב עד שהקדישה והביאה לעזרה וסמך עליה בשעת שחיטה אינו דין שתכפר לו עתה בוידוי גרידא בלא העולה. ורבא דאמר עולה דורון הוא וכר' שמעון ע"כ דס"ל דמשום פעם אחת נמי הוי זבח רשעים. אבל הני תנאי דברייתא דיומא וכן ר' ישמעאל לא סברי כוותייהו ופסק רבינו כוותייהו דכן אזלא סוגיא דשמעתתא בכמה דוכתי דעולה באה לכפרה. כדאיתא בפסחים (דף ע"ז ע"א) ובכורות (דף כ"ו ע"ב) ועיי"ש בפרש"י. וכיון דלא משכחת שתבוא לכפרה אלא א"כ נימא דאיירי בדלא עביד תשובה ולא הוי זבח רשעים משום פעם אחת לכך פסק כן רבינו.

והא דפסק דמקבלין מכל חייבי קרבנות לבר ממחללי שבת י"ל דס"ל דכיון דשמעינן דלא קרי זבח רשעים רק במוחזק ברשע תו אין לנו לחלק בין רשע דעשה לשאר מחייבי קרבן. דהא זבח כל הקרבנות במשמע וכדמוכח בחולין (דף מ') ואין לנו למנוע משום פעם אחת רק גבי מחללי שבת דהוי ככופר בכל התורה ולכך בפעם אחת חשוב הוא כאילו מוחזק. וזה שאמר כאן דשעיר המשתלח מכפר על עשה ולא תעשה שאין בה כרת וכגון שלא הוחזק ולא הורגל לעבור דפסק בהל' מעשה הקרבנותדמקבלין ממנו קרבן וה"ה דיכול השעיר לכפר עליו. ואע"ג דסוגיא דשבועות לא סברה הכי וכן רבא בזבחים לא חש רבינו לזה ודחה אותן מכח ההיא דיומא ושאר סוגיות שזכרתי דמוכח דלא סברי כן. ואע"ג דבהלכות מעשה הקרבנות משמע דאף על לא תעשה שיש בו כרת מקבלין ממנו חוץ ממחלל שבת. י"ל דגבי שעיר המשתלח מיעט קרא שלא יכפר על לא תעשה שיש בו כרת כדאיתא בגמ' דשבועות. אבל בשאר עשה ולא תעשה גרידא דלא מעטיה מכפר בפעם אחת כנ"ל.

ובמ"ש יש לדחות מ"ש בס' אגודת אזוב דלמאי דמסיק בגמ' דשבועות דאיצטריך קרא למעט שלא יכפר השעיר על לא תעשה שיש בו כרת מזה מוכח דלא אמרינן גבי שעיר דיוה"כ כלל זבח רשעים תועבה אפילו לרבנן דרבי דאל"כ מהיכא תיתי דיכפר על לא תעשה שיש בו כרת דאיצטריך קרא למעוטי. ולפי מ"ש לא מוכח מידי דאיכא למימר דבאמת גם בשעיר אמרינן זבח רשעים תועבה והיינו כשהורגל לעבור וכמו שהדין בכל קרבנות דשנה. והא דאיצטריך קרא למעט שלא יכפר השעיר על לא תעשה שיש בהן כרת היינו כשלא הורגל בהן דכה"ג בכל הקרבנות לא הוי זבח רשעים ומקבלין ממנו ואיצטריך קרא בשעיר שאינו מכפר. וכי איכא לאוכוחי מיניה לשאר קרבנות הוא דאיכא לאוכחא דמדאיצטריך למעוטי בשעיר ש"מ דבעלמא מקבלין קרבנות מרשעים שחייבין על לא תעשה שיש בהן כרת כל שלא הוחזק ולא הורגל לעבור:

פרק ב

הלכה ב

ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא החטא וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם וכו'. נראה דהיינו דאיתא בילקוט סוף הושע שאמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אם אנו עושין תשובה מי מעיד עלינו והשיב שהוא יעיד. ולפי דברי רבינו העדות הוא שלא ישובו לחטא וזה א"א אלא הקב"ה]:

פרק ג

הלכה ו

ואלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' שופכי דמים ובעלי לשון הרע וכו'. וכתב הכ"מ אהא דשופכי דמים ואינך דצ"ע היכא מייתי להו וגם הלח"מ כתב שלא מצאן בגמ'. והנה כבר כתבתי בפ' ז' מהל' דעות שנעלם מהכ"מ והלח"מ התוספתא דאיתא במסכת פיאה ומייתי לה רבינו בפירוש המשנה דאבות דחשיב שפיכת דמים באותן שאין להם חלק לעוה"ב ועוד הבאתי שם דאיתא במסכת דרך ארץ רבה המספר לשון הרע אין לו חלק לעוה"ב:

ומ"ש רבינו ישראל שהפיר ברית והמושך את ערלתו בהנך שאין להן חלק לעוה"ב אלא נכרתין ואובדין הקשה על זה בספר מרכבת המשנה לבעל יד אהרן דבהלכות תרומות כתב רבינו דמשוך מותר לאכול בתרומה מן התורה ואע"פ שנראה כאינו מהול ואינו אסור רק מדברי סופרים ואיך כתב כאן דמשוך נכרת. וקושיא כזו הקשה ג"כ בס' מעשה רוקח על מ"ש רבינו בסוף הלכות מילה דישראל שלא מל או משך את ערלתו אין לו חלק לעוה"ב. והנה דברי רבינו בזה הן מפורשין בירושלמי פ"א דפיאה דמיפר ברית אין לו חלק לעוה"ב זה שהוא מושך את ערלתו. וכן איתא בירושלמי ריש פ' חלק. וא"כ לא על רבינו בלבד היא התלונה דהא קיי"ל דמשוך דרבנן.

אמנם אתי שפיר ולק"מ לפי מה שהוכחתי בחידושי ליבמות (דף ע"ב) מדברי התוס' שם ומדברי הטור ביו"ד סי' רס"ב וסי' רס"ו דהא אמרינן דמשוך מדרבנן היינו דוקא כשנמול כבר ואח"כ נמשך אבל אם לא נימול כלל כגון שנולד מהול ואח"כ נעשה משוך הוי כאינו מהול מן התורה. והבאתי ראיה לזה מדברי המכילתא בפרשת באבפסוק ומלתה אותו אז יאכל בו להביא את שנתקיימה בו מצות מילה אפילו שעה אחת וחזר הבשר וחפה את העטרה אינו מעכבו לאכול בפסח ע"כ. משמע דדוקא כשנתקיימה בו מצות מילה שכבר מל כהלכתו ואח"כ נמשכה וחפה העטרה הוא דאין מעכבו מלאכול בפסח מן התורה. הא אם לא נתקיימה בו מעולם מצות מילה כלל כגון שנולד מהול ואח"כ חזר הבשר וחפה את העטרה מעכבו מלאכול בפסח מן התורה. ואם כן בכה"ג הוה משוך דעור דאורייתא. ובהכי איירי הירושלמי דפיאה ופרק חלק וכן רבינו כאן ובהלכות מילה איירי במשוך כזה. ומ"ש בהלכות תרומות דמשוך אינו אלא מדרבנן היינו כשכבר נימול כהלכתו ואח"כ נמשך. ועוד יתבאר בזה בהלכות מילה בע"ה:

פרק ד

הלכה א

ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו' המחטיא את הרבים וכו' והאומר אחטא ואשוב. במתניתין דשלהי יומא תנן האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ומשמע בגמ' דדוקא כשחטא ב' פעמים ועל כל פעם אמר כך הוא דאין מספיקין בידו כיון שמרגיל ונעשה כהיתר אבל משום פעם אחת שאמר מספיקין בידו לעשות תשובה. וצריך טעם לרבינו שהעתיק ברייתא זו דכ"ד דברים דנקטה רק פעם. ומ"ש הלח"מ בזה אינו מספיק דכיון דפשטא דלישנא משמע דפליגא אמתניתין היה לו לדחות להברייתא שאין ידוע היכן היא שנויה ולמשכוניה לרבינו עלה למה ליה ולחלק מה שלא נמצא בגמרא. אך י"ל דע"כ אין לדחות לגמרי ברייתא זו דהרי כן שנויה ג"כ באבות דרב נתן פרק מ' ובתנא דבי אליהו ח"א פ"ו. וכן יש ללמוד מדאיתא בחגיגה (דף ט"ז ע"א):

פרק ז

הלכה ד

אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד בו. וכתב הכ"מ מימרא דרבי אבהו בפרק אין עומדין. וקשה אמאי העתיק רבינו לדרבי אבהו הא ר' יוחנן פליג התם וסבר דצדיקים גמורים עדיפי מבעלי תשובה והל"ל כר' יוחנן נגד ר' אבהו תלמידו. הן אמת דכדעת ר' אבהו איתא ג"כ בספר הזוהר פרשת חיי שרה (דף קכ"ט ע"ב) אמנם רבינו גופיה ודאי לא מטעם זה כתב לדרבי אבהו שהרי עדיין לא היה ספר הזוהר בימיו: